

De schenkingsoorkonde van het altaar van Denderwindeke aan de abdij van Vermand¹⁾

1. DE SCHENKINGSOORKONDE

De originele oorkonde is niet voorhanden. De hier gepubliceerde tekst betreft een kopie uit 1730, gemaakt te Vicoigne²⁾). De kopie bevindt zich in het Rijksarchief te Gent, Raad van Vlaanderen, nr. 23039. Dit nummer groepeerde documenten van twee verschillende geschillen, maar waarbij eenzelfde persoon betrokken was, met name Andreas Le Cocq, ontvanger van de abdij van Vicoigne te Denderwindeke³⁾). Een van die geschillen betrof het gebruik van de titel «proost van Denderwindeke», die Le Cocq zich toeëigende en die hij door het landsbestuur wou geofficialiseerd zien. De schenkingsakte diende als voornaamste bewijsstuk om aan te tonen dat reeds eeuwen voordien in Denderwindeke een gemeenschap van kanunniken aanwezig was⁴⁾). Blijkens een verklaring van de Vicoignese abt Augustinus Bertin is de kopie gemaakt naar het origineel op 2 april 1730. In het archief van de abdij van Vicoigne, dat zich vandaag te Rijsel bevindt, is, althans volgens de inventaris, de originele schenkingsoorkonde niet meer aanwezig⁵⁾). De nu teruggevonden kopie is het enig gekende exemplaar van die akte. Voor de geschiedenis van Denderwindeke en van Vermand is het een belangwekkend, nieuw document dat voorheen niet beschikbaar was.

¹⁾ Denderwindeke ligt in België, prov. Oost-Vlaanderen, nabij Ninove. De Romaanse naam voor Denderwindeke, die in deze akte gebruikt wordt, is *Winti*.

²⁾ Vicoigne ligt in Frankrijk, nabij Valenciennes. De abdij van Vicoigne bezat van 1490 tot 1796 het patronaat over de kerk van Denderwindeke en het had er tevens een groot grondbezit.

³⁾ Le Cocq, kloosterling van Vicoigne, verbleef te Denderwindeke van ca. 1714 tot aan zijn dood in 1742. Gedurende korte tijd was hij er ook pastoor. Hij was ambitieus van aard en had de intentie om van Denderwindeke een proosdij te maken. Zie ook D. VAN DE PERRE, *Taalproblemen in 1734-1735 bij pastoorsbenoeming te Denderwindeke*, in *Het Land van Aalst*, 39, 1987, nr. 4-5, p. 251-254.

⁴⁾ De titel van proosdij werd niet verleend, maar bleef toch achteraf officieus in voege.

⁵⁾ RIJSEL, ARCHIVES DEPARTEMENTALES DU NORD (ADN), *Repertoire numérique, Série H.*, dl. II, 59 (Vicoigne).

2. DE ECHTHEID

De echtheid van de oorkonde lijkt onbetwistbaar. De dateringen zijn correct. De eerste indictie en het tweede regeringsjaar van bisschop Nicolaus van Kamerijk corresponderen met de datum 1138⁶). De kanselier Guerinboldus die de tekst redacteerde, oefende zijn ambt uit van 1100 tot 1148. De oorkonde heeft alle kenmerken van zijn stijl⁷). De naam van de Vermandese abt Goisbertus wordt door een andere oorkonde uit 1137 bevestigd⁸). De kopiist lijkt een vrij betrouwbaar afschrift gemaakt te hebben, hoewel hij enkele kleine transcriptiefouten heeft gemaakt.

3. DE CONTEXT

Documenten over de oudste geschiedenis van Denderwindeke zijn schaars. Voor de periode tussen 896, toen de Gentse Sint-Pietersabdij Denderwindeke verwierf, en 1214, toen de abdij van Vicoigne een deel van de tienden van Denderwindeke kocht, is dit document de enige, geschreven getuigenis⁹).

Als ontvanger van het altaar wordt de kloostergemeenschap van

⁶) Nicolaus I van Kamerijk werd op 19 of 20 dec. 1136 tot bisschop gewijd en overleed in 1167. Het jaar 1138, dat volgens de toenmalige Kamerijkse gewoonte op 25 dec. 1137 een aanvang nam (de kerststijl), was dus zijn tweede ambtsjaar. In Kamerijk was ten tijde van Guerinboldus een dubbele indictiestijl in voege. Ofwel gebruikte men de Bedaanse stijl (aanvang van de indictie op 24 september van het voorgaande jaar), ofwel een eigen Kamerijkse stijl (aanvang van de indictie op 24 september van het lopende jaar). Zie hierover E. VAN MINGROOT, *Indictio secundum stilum Cameracensum*, in *Handelingen van de Kon. Commissie voor Geschiedenis*, CXLII, 1977, 3de afl., p. 139-205. Onze indruk is dat onder Nicolaus vooral de Bedaanse indictie is gebruikt. Indien we die indictiestijl hier vooropstellen dan zou de datering van onze oorkonde tussen 25 dec. 1137 en 24 sept. 1138 vallen.

⁷) E. VAN MINGROOT, *Een keerpunt in de geschiedenis van Dikkelvenne: het Kamerijkse vonnis uit het jaar 1117*, in *Liber Amicorum Achiel De Vos*, Evergem, 1989, analyseert op exemplarische wijze het formulier en de stijl van Guerinboldus' oorkonden aan de hand van de schenkingstekst van het altaar van Dikkelvenne (1117). De analogie met onze tekst is groot.

⁸) Het betreft de schenking door bisschop Nicolaus van het altaar van Huizingen aan de abdij van Vermand; voor een kopie van de originele tekst zie PARIJS, BIBLIOTHÈQUE NATIONALE, *Manuscripts, Collection Moreau*, 57, nr. 111. Zie ook noot 15.

⁹) Over de relatie van Denderwindeke met de Gentse Sint-Pietersabdij zie D. VAN DE PERRE, *Onderzoek naar de echtheid van de schenkingsakte van Denderwindeke in het Liber Traditionum van de Gentse Sint-Pietersabdij*, in *Het Land van Aalst*, 41, 1989, nr. 4, p. 161-177.

Vermant en haar abt Goisbertus genoemd¹⁰). In 1138 leefde daar een gemeenschap van kanunniken volgens de regel van Augustinus onder het gezag van een abt. Goisbertus was de vierde abt. Hij regeerde van 1131 tot 1144. Hoewel het inkomen van het klooster beperkt was, ontwikkelde hij een grote bouwactiviteit. Het is op zijn verzoek dat het altaar aan het klooster geschonken werd. Dit gebeurde dus voor 1144. Toen werd de abdij van Vermant vanuit Mont-Saint-Martin hervormd en opgenomen in de orde van Prémontré¹¹).

Formeel is de schenker van het altaar de bisschop van Kamerijk, Nicolaus van Chièvres (1136-1167), in wiens diocees Denderwindeke lag. Achter zijn naam moet men waarschijnlijk die van een lekeheer zoeken, met name die van de primitieve heren van Denderwindeke¹²). Ongetwijfeld was de kerk hun eigenkerk en restitueerden zij in 1138 het geïsurpeerde kerkelijke goed via de bisschop aan een kerkelijke instelling. Maar waarom werd Denderwindeke juist aan het verre Vermand geschonken en niet aan de nabijgelegen abdij van Ninove, die in 1137 van start was gegaan? Pas in 1214 hebben we zekerheid omtrent de naam van de heren van Denderwindeke. Het betreft het machtige Henegouwse geslacht «de Trazegnies»¹³). We veronderstellen dat dit in 1138 ook zo was. Bisschop Nicolaus van Chièvres stamde zelf uit de hoge Henegouwse adel en had familiebanden met «de Trazegnies»¹⁴). Het is opvallend hoe in de beginperiode van zijn episcopaat familiale elementen bij de schenking van altaren een rol spelen. We vernoemen het altaar van Huizingen, dat in 1137 eveneens aan de abdij van Vermant geschonken werd, met de verplichting tot het bidden van een jaargetijde voor de ouders van de bisschop, en het altaar van Silly, dat in 1138 geschonken werd aan de abdij van Ghislenghien, die door zijn moeder gesticht was en waar zijn zuster abdis was¹⁵). De familiale

¹⁰) Vermant ligt in Frankrijk nabij Saint-Quentin. Voor een gedetailleerde geschiedenis van de abdijsamenleving aldaar, zie J. COUELLE, *La mémoire de Vermant, dl. 1: La communauté antique, La communauté canoniale*, Amiens, 1985. Merkwaardig is dat Le Cocq de schenkingssakke zo begreep, dat bij het altaar geschonken zag aan een kanunnikensamenleving die hij te Denderwindeke situeerde (GENT, RIJSARCHIEF, *Raad van Vlaanderen*, nr. 23039).

¹¹) J. COUELLE, *o.c.*, p. 273; Mont-Saint-Martin ligt in Frankrijk enkele kilometers ten noorden van Vermant.

¹²) Over die primitieve heren, zie D. VAN DE PERRE, *o.c.*, p. 175.

¹³) J. PLUMET, *Les seigneurs de Trazegnies au Moyen-Age*, Bruvines, 1959.

¹⁴) *Id.*, *o.c.*, p. 25.

¹⁵) Huizingen ligt in België, prov. Brabant, nabij Halle. De schenking van het altaar van Huizingen (*Huncengiis*) wordt ten onrechte betrokken op Huissignies (prov. Henegouwen, nabij Ath), terwijl even ten onrechte de oorspronkelijke schenking van het altaar van

context is opvallend. Hoort de schenking van het altaar van Denderwindeke in dezelfde sfeer thuis?

4. DE DRAAGWIJDTE VAN DE SCHENKING

Volgens de tekst werd alleen het altaar geschonken, dat vrij was van elk personaat. Moet de term «*altare*» in beperkte zin begrepen worden of eerder als synoniem van «*ecclesia*» of «*parochia*»¹⁶⁾. Die laatste interpretatie blijkt met de feitelijke toestand te kloppen, zoals die uit teksten van het begin van de 13de eeuw duidelijk blijkt. Vermand beschikte toen over de volledige parochierechten. Behalve het altaar bezat Vermand immers te Denderwindeke 25 bunder tiendevrij land, een hof, genaamd het Hof van Vermans, en de helft van de tienden. Over de andere helft had zij zeggingsrecht, toen deze in 1214-1218 aan de abdij van Vicoigne verkocht werden¹⁷⁾. Omdat het abdijsarchief van Vermand bijna volledig is verloren gegaan, blijft het een raden wanneer, hoe en door wie al die bijkomende goederen zijn overgemaakt.

In elk geval schoot Vermand in Denderwindeke stevig wortel. Ze leverde er de pastoors uit eigen rangen en had er vanaf 1230 tevens een kapelaan, die de burchtkapelanie bediende. Ze beheerde de parochie tot 1489. Toen trok ze zich om politieke en militaire redenen uit Denderwindeke terug. Ze ruilde haar bezittingen in de Nederlanden tegen de Vicoignese goederen in Frankrijk. Vicoigne, dat toen nog tot de Nederlanden hoorde, nam de parochie over¹⁸⁾.

Hoogstraat 23
B-9401 Pollare-Ninove

Dirk VAN DE PERRE

Huizingen aan de abdij van Vicoigne wordt toegewezen. Dit doen o.m. J. COUELLE, *o.c.*, p. 191 en 195 en J. VERBESSELT, *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw*, dl. XIX, Brussel, 1985, p. 501-520. Vermand heeft pas in 1489-1490 zijn parochierechten op Huizingen samen met die op Denderwindeke aan Vicoigne overgemaakt. Silly en Ghislenghien liggen in Henegouwen nabij Ath; voor de schenkingsoorkonde, waarvan de tekst quasi identiek is met deze van Denderwindeke, zie *Gallia christiana*, III, Instrumenta, nr. 30.

¹⁶⁾ J. VERBESSELT, *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw*, dl. 1, Zoutleeuw, 1950, p. 302 stelt *altare* tegenover *ecclesia*. De *ecclesia* omvat alle parochierechten, het *altare* slechts degene die betrekking hebben op de rechten en inkomsten verbonden met het uitoefenen van het pastoorsambt.

¹⁷⁾ In 1214 heet het in een Kamerijkse kanselarijtekst: «... in parrochia de Winti ad ecclesiam Viromandensem pertinente...» en in 1215 «... abbatis et conventus de Vermans, ad quod personatus ecclesie de Winti pertinet, sicut ex eorum litteris perspexi...» (RIJSEL, *ADN*, 59 H, 57, nrs. 61, 63).

¹⁸⁾ J. GENNEVOISE, *L'abbaye de Vicoigne de l'ordre de Prémontré*, dl. II: *Sa dotation (1129-1789)*, in *Société d'études de la province de Cambrai*, Recueil 29, 1929, p. 192.

BIJLAGE

Schenking van het altaar van Denderwindeke aan de Onze-Lieve-Vrouw-abdij van Vermand in 1138.

In nomine s(an)ctę et individ(uę) Trinitatis. Nicolaus diuina miseratione Cameracens(ium)¹⁹⁾ ep(iscopu)s, tam futuris q(ua)m presenti-b(us), in perpetuum.

Quia *timentibus D(o)m(ini) nichil deest, et Eum diligentib(us) omnia cooperantur in bonum*²⁰⁾, non in vacuum currimus, si eor(um) sanę intentioni, pię²¹⁾ petitioni consulimus. Ea propter, Theoderici archidiaconi nostri Bracbatensis ceterorumq(ue) clericor(um) nostror(um) consilio, venerabilis fr(atr)is nostri Goisberti, sanctę Marię Viroman-densis ecclesię abbatis, supplicationi condescendentes, altare de Winti, quod est in decania de Hal, prefatę ecclesię beatę Marię ad usus canonicorum sub regula beati Augustini Deo ibidem religiose militan-tium, saluis per omnia nostris et ministror(um) nostror(um) obsoniis²²⁾ et debitis, liberum et sine persona concedimus, assignam(usque).

Ad arcendas igitur quorumlibet importunitates, benedictione conseruatoribus assignata, in preuaricatores, quoad resipuerint, excommuni-cationis sententiam exponimus, atque canonica subsignatione nostra quoq(ue) subimaginatione, hujus nostri decreti paginam confirmamus.

Signum prefati Theoderici eiusd(em) altaris archidiaconi. S. Johannis, Alardi, Theoderici archidiaconorum. S. Gerardi decani et archidiaconi. S. Guidonis, Gualteri, Guerinboldi, item Guerinboldi, Hugonis²³⁾, Bartholomei, Eustacii, Radulfi canonicorum.

Actum anno Incarnati Verbi. M°.CCC°.XXX°.VIII°, indictione prima, pontificatus²⁴⁾ domni Nicolai secundo.

Ego Guerinboldus cancellarius recensui.

¹⁹⁾ Of *Cameracensis*? E. VAN MINGROOT, *o.c.*, p. 243 wijst *Cameracensium episcopus* als de typische formule aan, die Guerinboldus gebruikte.

²⁰⁾ Het hoorde tot het vaste formulier van Guerinboldus de *narratio* in te zetten met een bijbelcitaat. Zie E. VAN MINGROOT, *o.c.*, p. 243.

²¹⁾ In de kopietekst staat *sane* en *pie*. De kopiist blijkt enkele keren de *ę* als een *e* te hebben overgeschreven, wat klaarblijkelijk ook hier is geschied. Ook loopt de zinscon-structie moeilijk. Heeft de kopiist het verbindingswoord *et* laten wegvallen?

²²⁾ In de kopietekst staat *opsoniis*; de gebruikelijke schrijfwijze is *obsonium*.

²³⁾ In de kopietekst staat *Hugonis*, wat blijkbaar een transcriptiefout is; in de andere akten uit de bisschoppelijke kanselarij staat steeds *Hugonis*.

²⁴⁾ De term *pontificatus* is eerder uitzonderlijk, maar komt nog voor. De meest voorkomende term is *presulatus*. Op 90 Kamerijkse oorkonden tussen 1116 en 1129 komt viermaal *pontificatus* voor in de datatioformule. Zie E. VAN MINGROOT, *Indictio secundum stilum Cameracensium*, p. 144, 145, 153, 164.

(Onderaan de kopie staat vermeld)

Facta hac collatione hac secunda aprilis 1730, concordat originali, quod attestor.

(getekend) fr. Augustinus, abbas Viconiensis²⁵).

²⁵) Augustinus Bertin was van 1716 tot 1735 abt van Vicoigne.